

Ганна Шеляг, м.Київ

НІНА ЗАПІЗНИЛАСЯ

Ніна бачила, як злетіла на повітря Комендатура на Хрещатику. Вірніше, чула. Тоді у центрі біля Головногоштамту зібралося дуже багато людей. Ніну мама відпустила на вулицю лише за умови, щоб вона від Іри й Цилі не відходила ні на крок, бо ж вони вже були старшокласниці, а Ніна мала лише 14 років. Було дуже страшно, але й цікаво водночас: що ж там відбувається? Та подружки не встигли дійти до Хрещатика — почули вибух. За ним майже одразу другий. А потім біля кафе-морозива побачили жінку в обгорілому одязі, що звисав з неї шматтям. Вона перегородила їм дорогу й закричала “Не йдіть туди, діти — там смерть!” Тоді страх пересилив цікавість і подружки побігли додому.

У будинку під номером 8 жило багато різного люду — українці, росіяни, євреї — і ніхто не робив між ними різниці. А ще було дуже багато дітей. Ніна найбільше дружила із сестрою Цилі Бертою, її у дворі кликали Бебкою. Вони сиділи за однією партою в школі. Бебка була бойова дівчина — з хлопцями у футбол грала, і битися вміла непогано, Ніну захищала, коли треба було, бо та маленька була, худенька, учениця балетної студії. Після вибухів на Хрещатику поповзли різні чутки: одні казали, що то німці знищують центр Києва, інші — що то радянські партизани. Та як би то не було, у місті почалися жорстокі репресії. Всюди стали розвішувати оголошення: “Розстріляно 500 осіб”, “Розстріляно 400 осіб”. А 28 вересня вийшов наказ:

Всем жидам города Киева и его окрестностей явиться на улицу Мельникова, имея при себе теплые вещи, драгоценные вещи и продукты на три дня. За неявку расстрел на месте. Кто будет укрывать евреев — расстрел на месте.

Прочитавши цю об’яву, увесь будинок №8 зібрався проводити своїх

євреїв. Ніхто не знав, куди їх вивезуть: хтось казав, ніби до Німеччини, інші жартували “До Землі Обітованої”. Ніна з Бебкою та Цилею обмінялися фотокартками.

Євреї йшли через місто величезною колоною, а поряд крокували українці, росіяни — усі друзі проводжали їх. Ніна йшла прямо в колоні, тримаючи Бебку за руку. Проминувши вулицю Артема, вони вийшли на Пугачова і побачили: барикада, дві зенітки, жандарми з автоматами, у величезних чоботях. Ці жандарми пропускали усіх за барикаду, але назад уже нікого не випускали. Тоді Ніна ще нічого не розуміла, але відчула страх за своїх подруг. І вона сказала: “Дівчата, ви туди не ходіть, ви на мене тут зачекайте, я вам метрики принесу. Тобі, Бебко, свою, а для Цилі метрику своєї сестри Ліди, бо ж ми українки.”

І побігла додому. Але тоді вже поповзли чутки: казали, що євреїв вбивають прямо там, за цегляним заводом. Тож коли Ніна повернулася додому, мама її вже назад не пустила. Усю ніч Ніна крутилася в ліжку, не могла заснути, все думала про подруг. Врешті, вже перед ранком наважилася втекти з дому із метриками. З нею пішла ще одна спільна приятелька — українка Маргарита, дуже смілива, бойова дівчина.

Прийшли на вулицю Пугачова, де залишили Цилю з Бебкою. Проте там уже нікого не було, жодної живої душі, лише кілька пустих возів.

Справа від Лук'янівського, трохи ближче за єврейський цвинтар, тоді був великий пустир. Дівчата помітили, що там з'явилася якась дивна огорожа із жердинок. А навколо тиша і все ще темно. Перелізли ці жердинки, побачили: увесь пустир щільно вкритий паперами. Придивилися — паспорти. Ніна присіла, нахилилася, трохи розворошила руками — фотокартка. Та сама, що вона подарувала подругам — фотографія Цилі з Ірою (вони були однокласницями). А на ній три дірки — сліди від шипів на жандармових чоботиськах. Мабуть, сестри чекали на Ніну скільки тільки можна було. Їх вбивали серед останніх, тому ця картка лежала

зовсім з краю.

Ніна підвелася. Не плакала. Ще не встигла зрозуміти... Раптом Маргарита схопила її за руку — слухай! Кроки. А тоді гучне “Halt!” І в повітрі ніби цвірінькання “цюр-цюр-цюр”. Звісно, якби хотіли вбити, то влучили б. Та видно було, що то дівчата малі. І все одно подругам здавалося: будуть переслідувати, знайдуть, уб'ють. Вони буквально перелетіли огорожу кладовища, залізли до якогось склепу, сиділи там до вечора, боялися й носа показати. Все ввижалося: знайдуть, уб'ють. Ніна повернулася додому вже поночі — пробралася маленькими вуличками, потім по дахах і у вікно (бо ж була комендантська година).

Ще тижні зо два вона не виходила з дому, навіть з ліжка не вставала, все роздивлялася фотокартку. Яке ж це насправді було чудо: поміж сотень тисяч паперів її вдалося знайти. Так, ніби фото саме відкрилося Ніні, щоб нагадати, щоб вічно нагадувати. А може, щоб докорити: “Як же ти могла так запізнитися?”.

І дотепер кожного разу, як доводиться проїздити Лук'янівку, Сирець, особливо повз військовий цвинтар, що тепер на місці того пустиря — серце стискається, на очі навертаються сльози. Ніна не змогла допомогти, хоч як хотіла. Вона запізнилася. Та вона зберігає фотокартку. Береже пам'ять про подруг у своєму серці. Для неї їх ніколи не було вбито. І не буде.

НІНА Й НІМЦІ

Після розстрілів у Бабиному Яру стало зрозуміло: в Києві залишатися не можна. Тільки старенька бабуся не захотіла йти, але Ніна, і Валя, і мама — всі пішли. Буквально, в чому стояли, тільки документи прихопили. Йшли довго, здавалося, безкінечно... Та нарешті дійшли до якогось села. Не зупинилися — впали — біля колодязя у дворі. Вийшла жінка, назвалася тьотя Дуся, і назву села сказала — Шамраївка. Геть незнайома жінка пригріла, нагодувала, ноги дітям залікувала, бо взуття разом із шкірою з себе зняли після тої дороги. А ще допомогла Ніні знайти роботу на цукровому заводі. Нічні зміни, без вихідних, зате всю родину тепер годувала, і місце їм дали у великій хаті в центрі села. На тому заводі працювали цікаві люди: головним інженером був лауреат Ленінської та Сталінської трудових премій, який не встиг евакуюватися, а старшим механіком один із очільників загону червоних партизан, і серед робітників партизан багато було, більшість із полонених.

Німців у Шамраївці тоді було мало: тільки Роберт, новий власник заводу, і його охорона. А старостою був українець на прізвище Погуляйко. Його змусили: “Не хочеш бути старостою — розстріляємо”. Усіх змушували. Лише один на все село знайшовся доброволець, такий собі Микола, що сам в поліцаї пішов. Почав із того, що власного батька здав в СС. А Погуляйко був свій. Він усе знав, і про те, що партизани на заводі збираються, і про те, де молодь переховується. А ще знав, коли СС збиралися влаштовувати облави. У такі дні зранку він приїздив до центру на велосипеді й ставив його біля найбільшого будинку — то був знак для всіх “ховайтеся!”.

Німці у Шамраївці почали з’являтися вже під час відступу. Тоді Ніна їх багато бачила. Бачила серед солдатів хлопців років по 14-16, своїх однолітків. Вони зупинялися просто на узбіччі, сідали і плакали, знімаючи чоботи зі стертих до крові ніг. А потім до їхньої хати стали підселяти

німців. Спочатку прийшли двоє денщиків, зайняли найбільшу кімнату (а слов'янам місце на кухні). Одного з них звали Фріц, він був товстий і пихатий, цілими днями сидів нігті свої полірував. Другого звали Ганс, і він був інакший, не такий типовий “фріц”, як той Фріц. Він коли побачив, як Ніна й Валя, дві маленькі худенькі дівчинки, пиляють величезну колоду на дрова — сам взявся за них це робити. І воду з криниці носив завжди для мами. Фріц за те із нього насміхався: “Wie kannst du diesen Schweinen helfen?”

На початку листопада, коли вже у Шамраївці було чути, як наближається лінія вогню, ці двоє пішли, а на їх місці розмістили саперну роту. 14 німецьких солдатів, усі молоді, красиві, високі, веселі страшенно — такими їх Ніна пам'ятає. Зайняли одну кімнату, а в меншій спальні, де велике ліжко стояло, поклали усю свою зброю, сказали “Wir kaempfen nicht mehr”. Тоді всі сільські діти до цієї хати збиралися вечорами — один із саперів, син власника цирку, вистави влаштовував, фокуси показував, смішив. Найстаршого і найвищого в їхній роті звали Фрідріх. У нього весь час боліло горло, і мама Ніни його лікувала. Раз хотіла зав'язати йому горло шаликом, тоді цей величезний солдат став перед цією тендітною маленькою жінкою на коліна. А потім руку їй поцілував із вдячністю і сказав ламаною російською: “Ми скоро уйти, руссіш будет тут”.

В останній день, коли вже всі в селі знали, що Червона Армія Дніпро перейшла, по них прийшли. Ще не руссіш — свої. Мама тоді наварила супу на всю роту — хлопчиків-саперів погодувати на прощання. Вже розставила тарілки на всіх, і тут зайшов один, що на сторожі біля входу стояв, каже “СС сюди йде”. І вся рота до городу вийшла через задні двері, в канави поховалися. А за стіл Ніна сіла з сестрою, і ще дітей сільських накликали, скільки їх було, їм мама суп і розклала. Заходить есесівець: “Wo sind Soldaten?” Мама йому каже “Wir haben keinen Soldaten gesehen”. А біля входу за завісою солдатські шинелі висять — варто руку підняти, і

есесівець їх торкнеться. А в меншій спальні двері не закриті, і там прямо навпроти входу під ліжком сапери автомати свої звалили — варто туди зазирнути, і есесівець їх побачить. Та він не підняв руки, й не зазирнув до спальні. Він оглянув усіх за столом, втягнув носом густий запах німецьких консервів, що мама додала до супу. Все зрозумів... А тоді сказав “Nur Frauen und Kinder sind da”. І пішов. А сапери повернулися з городів з реготом і стали їсти суп.

Наступного ранку, коли Ніна прокинулася, уже не було в хаті ані німців, ні шинелів, ні автоматів. Та невдовзі забіг Фрідріх, приніс величезний мідний чайник, і светра із себе зняв, теплого, із доброї чистої вовни — мамі віддав на знак подяки. Так вони і пішли. А наступного дня в Шамраївці вже були “наші”. Їх вітали з радістю, Погуляйко влаштував урочистості, поліцаї всі одразу приєдналися до них. Миколу, який вже багатьох партизанів встиг гітлерівцям здати, вони вбили одразу ж, і нікому не було його шкода. А за тими веселими німецькими красенями-саперами Ніна й досі трохи сумує. **На фото: Ніна Тихонівна Миронова, 1927**

